

Handleiding Iespakket

INHOUD

Inleiding.....	3
Omschrijving lesmateriaal.....	4
Les 1 Voorbereidende les	6
Les 2. Bezoek aan de molen Fortuna te Noordhorn.....	10
Les 3. Verwerkingsles.....	12

Inleiding

Beste leerkracht,

Dit is de handleiding van het lespakket Vriend of vijand voor groep 7/8. In dit project krijg je de mogelijkheid om de 80-jarige oorlog, dichtbij huis, a.d.v. de Slag bij Noordhorn te beleven. Jullie gaan je verdiepen in de vraag: Wie is je vriend en wie is je vijand? Het antwoord hierop is niet zo simpel als het op het eerste gezicht lijkt. Wie fout of goed is in de oorlog hangt af van hoe je de strijd bekijkt, vanuit welk perspectief je de oorlog bekijkt en hoeveel je weet.

Om echt de plek en objecten van de 80-jarige oorlog te ervaren oorlog ga je met de klas de Molen Fortuna in Noordhorn bezoeken. Terug op school verdiepen jullie je verder in het dilemma: vriend of vijand?

Vriend of vijand daagt de leerlingen uit om naar elkaar te luisteren en een eigen mening te vormen op basis van onderzoek.

Veel succes met de uitvoering!

Omschrijving lesmateriaal

Opbouw lessen

1. Voorbereidende les (min. 70 min.) op school
  - PowerPoint: Intro 80-jarige oorlog
  - Emotienetwerken: vragenspel over vier perspectieven/rollen in de oorlog. Wie is je vriend of vijand? Wat voel/denk/vind je van de persoon? Verandert wat je voelt/denkt/vindt als je meer weet?
2. Bezoek aan de molen Fortuna te Noordhorn (110 min.)
De leerlingen leren dat ze op verschillende manieren naar personen, plekken en objecten kunnen kijken.
3. Verwerkingsles (60 min.) op school
Hoe vonden de leerlingen het bezoek? Hoe gingen ze om met het dilemma? Konden ze hun mening geven en luisteren naar elkaar? Hoe kijken ze tegen oorlogen van nu aan?

Leerdoelen

Eisen

- ✓ De leerlingen verplaatsen zich in de (historische) andere positie/perspectief. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de methode Emotienetwerken met als doel om inzicht te verschaffen in uiteenlopende gevoelens omtrent de oorlog. De leerlingen gaan samen de interacties tussen mensen en erfgoed en mensen onderling onderzoeken. Het maakt hen 'erfgoedwijs', zodat ze zich kritisch tot erfgoed te verhouden en het gesprek daarover te voeren door oog te hebben voor de dynamiek rond erfgoed en de eigen positie daarin; het zijn vaardigheden die ons kunnen helpen bij de vaak emotioneel geladen omgang met het verleden in het heden.
- ✓ Het lespakket daagt de leerlingen uit om een mening te vormen en/of eigen inzichten aan te passen na nieuw opgedane (erfgoed)kennis.
- ✓ De afwisseling in onderwerpen, aansprekende werkvormen en activiteiten op verschillende niveaus sluit aan bij de belevingswereld van de leerlingen en daagt de leerlingen uit om zelf op onderzoek uit te gaan.
- ✓ Het lespakket sluit aan bij de kerndoelen op het gebied van Nederlands, Oriëntatie op jezelf en de wereld en bouwstenen Burgerschapsvormingsvorming.
- ✓ Het lespakket sluit bij canon Westerkwartier: Schansenoorlog rond Groningen in de 80-jarige Oorlog/ IJkpunt 14.
- ✓ Het lespakket is blijvend inzetbaar.

Kerndoelen, canonvensters en leergebieden

Kerndoelen

Oriëntatie op jezelf en de wereld

MENS EN SAMENLEVING

37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

TIJD

51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen.

52 De leerlingen leren over de kenmerkende aspecten van de tijd van de Ontdekkers en Hervormers (1500 – 1600) en Regenten en Vorsten (1600 –1700).

53 De leerlingen leren over belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

De relevante canonvensters zijn:

Karel V (1500 – 1558); Beeldenstorm(1566); Willem van Oranje (1533 – 1584); de Republiek (1588 – 1795).

Leergebied Burgerschap.

Sluit aan bij bij de bouwstenen ‘vrijheid en gelijkheid’, ‘macht en inspraak’, ‘democratische cultuur’, ‘diversiteit’ en ‘solidariteit’.

Achtergrondinformatie

- Ter voorbereiding is het als leerkracht raadzaam om je in te lezen in de 80-jarige oorlog, dit kan met behulp van de informatie uit de methode geschiedenis die op school gehanteerd wordt.
- De NTR heeft een programma genaamd ‘Welkom in de 80-jarige oorlog’, leuk en leerzaam voor leerlingen en leerkracht om te bekijken. In de les wordt een fragment uit dit programma gebruikt.
- De educatieve strip, genaamd ‘Verschanst in de tijd’, geeft op speelse wijze uitleg geeft over de 80-jarige oorlog en de specifieke slag bij Noordhorn. Je krijgt dit boek bij het bezoek aan de Molen. Het is leuk als dit stripboek in de klas op de leestafel (o.i.d.) wordt neergelegd zodat de leerlingen hierin kunnen lezen. Eventueel aangevuld met ander (lees)materiaal over de 80-jarige oorlog.
- <http://www.waterdunen.nl/frames-spanjaarden.html>. Vlaanderen en Noord-Nederland maakten in die tijd deel uit van een enorm Spaans rijk, dat gesticht was door Karel V. Zijn zoon Filips II had grote moeite dat rijk bij elkaar te houden. Hij eiste ook dat iedereen katholiek was. Toen de Nederlanden in opstand kwamen tegen zijn hoge belastingen en tegen de Inquisitie, stuurde hij die soldaten op ons af. Ook een leesboek voor leerlingen.
- Deze slag vergelijken? <https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/het-echte-begin-van-de-80-jarige-oorlog>. Slag bij Heiligerlee (23 mei 1568), begin van de 80-jarige oorlog. De Staatsgezinden bij Heiligerlee wonnen van de Spaansgezinden.
- Een persoon op internet https://nl.wikipedia.org/wiki/Categorie:Persoon_in_de_80-jarige_Oorlog
- Informatie en instructiefilm over emotienetwerken. <https://imagineic.nl/ontwikkelen/emotienetwerken>.

Les 1 Voorbereidende les

Doelen:

- de leerlingen leren dat ze op verschillende manieren naar personen kunnen kijken naarmate ze meer weten.
- verdiepen zich in de keuzes die mensen maken in moeilijke tijden.
- leren inzien dat er meerdere perspectieven mogelijk zijn, en er niet altijd een winnaar of verliezer is.

Wie: leerkracht

Tijd: ca. 70 minuten (of langer naarmate de bespreking of filmpjes meer tijd nemen.)

Benodigdheden: digibord, PowerPointles, handleiding

Werkvormen: luisteren en kijken, 'Emotienetwerken', mening vormen en toelichten

Lesvoorbereiding: bereid de PowerPoint voor en lees de bijbehorende teksten in de handleiding.

I Introductie

Korte introductie van het lesprogramma.

We gaan leren wat de 80-jarige oorlog in Nederland betekende voor de verschillende partijen. Iedereen heeft de oorlog op een andere manier beleefd. Het was een heftige strijd, deels ook een burgeroorlog, waarin elke stad in de Nederlanden zijn eigen rol speelde en waaraan elke stad zijn eigen herinneringen heeft. Wie was dan je vriend en wie je vijand? We gaan ook een soort spel doen, over vier perspectieven/rollen in de oorlog. Wie is je vriend of vijand? Wat voel/denk/vind je van de persoon? Verandert wat je voelt/denkt/vindt als je meer weet?

Dia 1 Titel

Heel de wereld kijkt gespannen naar de oorlogen van nu: in Oekraïne en Israël/Palestina. De landen lijken een bloedige buffer geworden tussen twee machtsblokken. Ook Nederland had ooit de pech door de eeuwen heen het strijdtoneel te zijn van vorsten, hertogen en krijgsheren.

Dia 2 Spaanse rijk

In de zestiende eeuw (1500-1600) is Nederland nog geen zelfstandig land. Wel is er een groepje landjes dat de Nederlanden werd genoemd. De Nederlanden hoort bij het enorme rijk van keizer Karel de Vijfde. In 1555 volgt diens zoon Filips de Tweede hem op. Deze Spaanse koning krijgt veel problemen met de Nederlanden. Filips wil niet dat de zeventien Nederlandse gewesten een eigen bestuur hebben. Hij wil zelf de baas zijn en zijn eigen wetten en belastingen doorvoeren.

Een ander groot probleem heeft te maken met godsdienst. Steeds meer mensen komen in opstand tegen de katholieke Kerk, die heel rijk is, terwijl er grote armoede heerst. Filips is fel tegen deze protestanten. Hij wil dat iedereen katholiek is, net als hij. Een speciale kerkrechtbank moet protestanten opsporen en ter dood veroordelen.

Dia 3 Staatsgezinden

Uit woede bestormen de protestanten katholieke kerken en kloosters. Ze gaan als razenden tekeer en vernielen beelden, schilderijen en nog veel meer. Als Filips over deze Beeldenstorm hoort, stuurt hij de Spaanse hertog van Alva met een leger naar de Nederlanden om de orde te herstellen. Alva neemt een aantal strenge maatregelen. Een speciale rechtbank laat 1100 opstandelingen ter dood brengen. Ook voert Alva nieuwe belastingen in.

Willem van Oranje, een rijke edelman die is gevlucht, wil de Nederlanden bevrijden van Alva en het Spaanse leger. Hij zoekt mannen bij elkaar en vormt een leger: Het Staatsgezinde leger. Ze komen in opstand. Ze willen dat de koning vertrekt en dat een parlement (ook wel Staten-Generaal) het beleid bepaalt.

Dia 4 Katholiek vs Protestant

Sommige provinciën of steden zijn katholiek en 'Spaansgezind', anderen protestant en voor de Staatsgezinden. Wat betekent katholiek en protestant eigenlijk?

Bij het katholieke geloof staat de kerk centraal. Volgens de katholieken kun je in de kerk god vinden. Dit is het geloof van de Spaansgezinden. Bij de protestanten staat de bijbel centraal. Volgens hen staat elk mens rechtstreeks met god in contact. Dit is het geloof van de Staatsgezinden.

Dia 5 80 jarige-oorlog

De oorlog duurt 80 jaar, van 1568 tot 1648. Dan erkent de Spaanse koning de Republiek, en is Nederland een onafhankelijk land zonder koning. Nu na de oorlog is onze held Willem van Oranje de 'Vader des Vaderlands'. We zingen nog steeds het Wilhelmuslied ter ere van hem. Door tegen Spanje te strijden legt Willem de basis voor het land Nederland zoals we dat nu kennen. Als hij niet in opstand was gekomen, had Nederland misschien nooit als zelfstandig land bestaan... Geschiedenis wordt bepaald door de overwinnaar, die bepaalt wie goed/slecht is. 'Wij' (Staatsgezinden) hebben al beslist wie 'goed' en 'fout' is na de 80 jarige oorlog.

Maar is Willem van Oranje de held van alle Nederlanders? Nee. In die tijd zijn er ook Spaansgezinde Nederlanders.

Dia 6 Perspectiefverandering (5 min)

Als Nederlander kun je dus horen bij de Staatsgezinde of Spaansgezinde troepen. Deze groepen bekijken ieder dingen vanuit hun eigen perspectief. Wat is dat perspectief? Het betekent letterlijk gezichtspunt. We gaan nu oefenen met het kijken vanuit een ander gezichtspunt. Jullie gaan in twee rijen tegenover elkaar staan. Iedereen loopt een keer heen en weer door de rijen. Hoe verandert je perspectief/gezichtspunt van links en rechts?

Dia 7 Spel Vriend of vijand

We gaan nu een soort spel doen, waarbij je steeds een keuze maakt: ben ik een vriend of vijand van diegene? Voel ik dit sterk of boeit het niet zo? We kijken naar 4 perspectieven. Jullie verdiepen je in de keuzes die die mensen maken in moeilijke tijden. Kan je mening ook veranderen als je meer weet over diegene?

NB: Luister goed!!!

Vooraf en aan het einde van elk verhaaltje a.d.v. een paspoort van een persoon moet je kiezen: is het een vriend of vijand? En waarom?

Vertel:

Hier zie je een plaatje van een...Staatsgezinde

- Vraag 1: Wat voel je nu bij deze persoon: vriend (duim omhoog) of vijand (duim omlaag) ?
Je arm laag is een beetje, arm hoog is sterk gevoel.
Ik vertel meer over de persoon (je leest het paspoort voor van dia 8).
- Vraag 2: Wat voel je nu bij deze persoon: vriend of vijand? Houdt weer duim omhoog of omlaag, nu een andere?

Voel of denk je nog hetzelfde of wat anders? Ik vraag een leerling om zijn/haar keuze toe te lichten
Daarna wordt dit herhaald met de andere perspectieven van dia 9-11

Dia 8 Staatsgezinde

Nationaliteit: Nederlands, Frans, Duits.

Geloof: protestant.

Naar wie ik luister: de Staten-Generaal van de Nederlanden, Willem van Oranje.

Wat ik wil: vrijheid van godsdienst, terugkrijgen land en bezit, Een eigen Nederlandse regering in plaats van moeten gehoorzamen aan de Spaanse koning.

Hoe ik hiervoor vecht: opstand, beeldenstorm, terugvragen macht, veldslagen, terugveroveren steden.

Waarom ik dit doe: edelen willen macht behouden, armen willen meer geld voor henzelf en minder voor Spaanse regering/leger en katholieke kerk

Wat heb ik er voor over: de soldaten maken zware tochten in een nat en zompig landschap met zware kleding en wapens, weinig eten, geen hulp als je gewond bent. Kortom veel kans om te sterven in de oorlog.

Dia 9 Spaansgezinde

Nationaliteit: Nederlands, Frans en Engels.

Geloof: katholiek.

Naar wie ik luister: Koning Filips II.

Wat ik wil: een groot Spaans rijk.

Hoe ik hiervoor vecht: neerslaan opstand, ter dood veroordelen protestanten, militair bezetten van steden, veldslagen.

Waarom ik dit doe: mijn goede leven behouden zoals het was onder Karel V. Veel geld voor Spaanse rijk en kerk

Wat heb ik er voor over: de soldaten maken zware tochten in een nat en zompig landschap met zware kleding en wapens, weinig eten, geen hulp als je gewond bent. Kortom veel kans om te sterven in de oorlog.

Dia 10 Burger

Nationaliteit: Nederlands.

Geloof: katholiek of protestant.

Opleiding: boer of in de leer voor een ambacht.

Naar wie ik luister: stadsbestuur.

Wat ik wil: een rustig, aangenaam, eventueel gelovig leven leiden.

Hoe ik dit bereik: hard werken en mij aan de regels en wetten van de stad houden.

Waarom ik dit doe: goede toekomst voor mijn familie.

Wat heb ik ervoor over: doen wat bestuur zegt of het nou Spaans of Staatsgezind is. Proberen de ziekte de pest en hongersnood te overleven terwijl geld en voedsel wordt gestolen, huizen worden verbrand en velden vertrapt.

Dia 11 Huursoldaat

Nationaliteit: Nederlands, Belgisch, Frans, Duits, Schots, Italiaans.

Geloof: protestants of katholiek.

Naar wie ik luister: mijn meerdere in het leger.

Wat ik wil: geld verdienen.

Hoe ik hiervoor vecht: vechten voor de Staats- of Spaansgezinde troepen .

Waarom ik dit doe: werk en loon zodat ik kan zorgen voor een goede toekomst voor mijzelf (en familie), avontuur beleven.

Wat heb ik er voor over: de soldaten maken zware tochten in een nat en zompig landschap met zware kleding en wapens, weinig eten, geen hulp als je gewond bent. Kortom veel kans om te sterven in de oorlog.

Dia 12 Grootste vriend of vijand

Groepsgesprek: Wie was jouw grootste vriend of vijand ... Waarom?

Sluit het gesprek af en vat samen wat de leerlingen dachten en trek een conclusie.

Je kunt op verschillende manieren naar geschiedenis kijken. Iedereen heeft de oorlog op een andere manier beleefd. Het was een heftige strijd, en was deels ook een burgeroorlog, waarin elke stad in de Nederlanden zijn eigen rol speelde en waaraan elke stad zijn eigen herinneringen heeft. Zo ook...

Dia 13 Einde

---Noordhorn. ..Wat heeft hier zich afgespeeld? Hier is een echte veldslag geweest in de 80-jarige oorlog, vlakbij de molen. Daar gaan we heen en gaan we allemaal leuke opdrachten doen waardoor we nog dichterbij de oorlog komen en ons nog beter kunnen inleven.

Dia 14-15 Filmpjes

Facultatief zijn er links in de PowerPoint van filmpjes over 80-jarige oorlog.

Les 2. Bezoek aan de molen Fortuna te Noordhorn.

Doel:	de leerlingen leren dat ze op verschillende manieren naar personen, plekken en objecten kunnen kijken.
Wie:	leerkracht, molenaar en educatief medewerker.
Tijd:	110 minuten. <ul style="list-style-type: none"> • voorbereiding school: lees de handleiding door. • de groep is op school al gesplitst in twee groepen (1 en 2) van ieder maximaal 15 leerlingen per groep. • afspraak museum via Erfgoedpartners, vervoer, begeleiding extra ouder.
Vorbereiding molenaar:	<ul style="list-style-type: none"> • werkbladen klaarleggen voor ca. 6- 8 groepjes. • de kleurpotloden en lego klaarleggen voor ca. 6-8 groepjes. • infographic en verrekijkers klaarleggen.
Werkvormen:	objecten analyseren en beschrijven, overleggen, inleven, tekenen, teksten en scene bedenken, luisteren en landschap plus infographic bekijken.

I Introductie

Duur: 15 min.

Welkom heten

Uitleg Klaas bij infographic.

Wat weet je nog uit les over de 80-jarige oorlog? Nu krijgen jullie info over de plek: wat gebeurde hier?

2 groepen splitsen: 5 min

II Kern

Duur: 85 min.

Groep 1 Molenaar

Duur: 40 min.

A. Op de stelling

Duur: 15 min.

Nodig: verrekijkers

5 min. wissel

B. Voorwerpen

Duur: 20 min.

Leg uit: In groepjes van twee leerlingen.

Nodig per plek: ontdek- en feitenkaart en voorwerp, z/w en kleurpotloden.

Intro: voorwerpen van mensen uit de oorlog. Voor iedereen was het nodig om vlees te eten, botten blijven over. Aardwerk moest het leger mee nemen en werd door burgers ook gebruikt. Er zijn ook kogels, die werden soms ook ter plekke gemaakt door beide legers.

Wissel de groepen in 5 min.

Groep 2 Vriend of vijand opdrachten

Duur: 40 min.

In groepjes van twee leerlingen.

Per plek ligt klaar: een tekenblad, werkbladen en z/w en kleurpotloden

Introductie (5 min):

Je ziet op de tekeningen een gesprek tussen twee vrienden. Niet zomaar een gesprek: eerst waren het vrienden, maar in de 80-jarige oorlog staan ze tegenover elkaar omdat ze een andere mening hebben. Wat weet je nog van de perspectieven? Ben je Spaansgezind of katholiek en luister je naar de koning? Of ben je Staatsgezind? Dan ben je protestant en wil je een Nederlandse onafhankelijke staat. Als je in de oorlog een nadere mening hebt kan het zijn dat je tegen elkaar moet vechten. Je vriend hoort ineens bij de vijand.

in het normale leven niet. Hoe gaan jullie dan met meningsverschillen om? Bijvoorbeeld met het dragen van mondkapje tijdens corona, of als je vriend voor een andere voetbalclub is of hij/zij heeft een andere smaak ? (laat kinderen antwoorden.) Kun je het weer goedmaken met je vriend, ondanks dat je het niet eens bent met elkaar?

Kern: 35 min

Kinderen gaan de opdrachten doen op het werkblad.

III Afsluiting:

Centraal met beide groepen

Duur: 5 min

Les 3. Verwerkingsles

Duur: 60 min.

Doel: Nadenken over oorlog en de waarde van vrijheid voor henzelf en anderen.

1. Het bezoek

Hoe vonden de leerlingen het bezoek?

2. Hoe kijk je aan tegen oorlog?

Nederland had ooit de pech door de eeuwen heen het strijdtoneel te zijn van vorsten, hertogen en krijgsheren zoals in de 80-jarige oorlog. Daar hebben jullie nu veel over geleerd. Heel de wereld kijkt gespannen naar de oorlogen van nu: in Oekraïne en Israël/Palestina. De landen lijken een bloedige buffer geworden tussen twee machtsblokken.

Laat foto's zien van een oorlog in het nieuws en bespreek de huidige situatie.

Zie uitleg bij extra informatie.

Is oorlog anders in spel of realiteit?

Vraag: Wie van jullie speelt wel eens oorlogje? Hoe vind je dat?

Vertel: Oorlog spelen is spannend, je mag vechten, je overwint, het is avontuur. Veel kinderen, zelfs in echte oorlogsgebieden, spelen – zodra het even veilig is – ‘oorlogje’ met nepwapens. Computer-oorlogsspelletjes, schietspellen en geweldgames zijn populair. Maar in een spel staan ze vaak daarna weer op. Het kan gebeuren, dat als je veel geweldspelletjes speelt echte geweld minder erg gaat vinden, totdat het je niet langer interesseert.

Vraag:

Ken je iemand die met een echte oorlog die maken heeft gehad?

Vertel: In de oorlog gaan mensen dood, ze moeten vluchten, alles gaat kapot. Ook kinderen hebben te maken met angst en dood. Wie veel ellende heeft meegemaakt tijdens een oorlog, kan daar zijn hele verdere leven last van blijven houden.

De meeste mensen die in een oorlog terechtkomen zijn geen soldaten. Vaak worden burgers gedwongen om mee te vechten, hoewel ze dat eigenlijk niet willen. Kindsoldaten moeten gedwongen meevechten, ze moeten wapens dragen, ze leren dat het goed is om geweld te gebruiken en ze moeten zo nodig hun eigen familie vermoorden als hun dat wordt opgedragen.

Mensen proberen tijdens de oorlog zo normaal mogelijk door te gaan met hun leven. Maar tijdens de oorlog komen ze vaak voor een keuze te staan. Dat zijn moeilijke keuzes, omdat tegen de leider ingaan gevaarlijk is. Dan moet iedereen zich houden aan de regels en wetten. Doe je dat niet, dan word je zwaar gestraft. De meeste mensen kiezen ervoor om niets te doen. Om af te wachten. Ze hopen dat zichzelf en hun familie geen gevaar lopen als ze niets doen.

Lang werd er over keuzes van mensen in oorlogstijd gesproken als ‘goed’ en ‘fout’. Maar dat is achterhaald. Keuzes van mensen worden bepaald door moeilijke omstandigheden met onzekere afloop.

3. Afsluiting

Denk je nu anders over oorlog en vrijheid? Wat maakte indruk? Vat het samen wat de leerlingen vertelden en trek een conclusie.

Extra informatie over huidige conflicten.

Bron: Terinfo.nl

Hoe bespreek je het conflict?

- Bereid je goed voor
- Om een discussie op een goede manier te laten verlopen, is het van belang dat je als docent eerst naar jezelf kijkt. Je kunt jezelf de volgende vragen stellen:
- Weet ik genoeg over dit onderwerp?
- Heb ik er bewust of onbewust al een eigen mening over?
- Kan ik die mening opschorten, aangezien er al zoveel meningen zijn op dit dossier en het zaak is de feiten enigszins objectief op tafel te krijgen?
- Welke emoties spelen er bij mijzelf als het gaat om dit onderwerp?
- Hoe kan ik deze emoties reguleren tijdens de discussie?
- Welke verschillende perspectieven leven onder mijn leerlingen?
- Hoe zorg ik ervoor dat dit ook mogelijke spanningen in de klas de-escalere en het gesprek openhoudt?
- Kan geschiedenis helpen? Maak bijvoorbeeld gebruik van een van de video's die we linken. Door eerst in te zoomen op het verleden, leid je even af van het heden.
- Wat weet ik in grote lijnen over het historisch kader van het onderwerp?

De Russische inval in Oekraïne

In Rusland is de rechtsstaat onder president Poetin wegge gevallen. Demonstreren is verboden en de media vertelt alleen de boodschap van Poetin. Het Russische leger gebruikt veel geweld tegen de burgerbevolking. Oekraïne probeert de bezetting tegen te houden met het leger, gesteund door Amerika en Europa. (op het moment van schrijven weet ik niet hoe de situatie zal zijn op het moment dat deze les gegeven wordt.)

De Russische inval in Oekraïne heeft ons op harde wijze duidelijk gemaakt dat oorlog in Europa niet meer tot het verleden behoort. Daarom leren we nu weer het belang van vrijheid in te zien.

Het Israëlisch-Palestijns conflict

Dit ligt zeer gevoelig en kan leiden tot heftige reacties op sociale media en ook in de klas. Het is al decennia erg onrustig in de regio en het conflict laait dan ook met regelmaat op. Daarbij zit het conflict al tijden in wat experts noemen een 'onhoudbare patstelling': er is zoveel onenigheid over zelfs de basisvoorwaarden voor een oplossing, dat vredesbesprekingen hopeloos lijken. Voor veel Israëliërs en Palestijnen geldt dat ze elkaar als de aanstichter zien van het geweld. Dit maakt dat de partijen niet snel tot een oplossing zullen komen.

Het conflict kan heftige reacties oproepen

De discussies die er spelen over het conflict zijn erg gepolariseerd: aan de ene kant zijn er mensen die de Israëlische bezetting van de Palestijnse gebieden en het geweld gericht op Palestijnse burgers goedkeuren. Elke kritiek op Israël of begrip voor de Palestijnen wordt dan als ondersteuning van terrorisme of als antisemitisme afgedaan. Anderzijds zijn er mensen die sympathiseren met de Palestijnse bevolking. Onder deze groep kunnen ook antisemitische en antizionistische sentimenten aanwezig zijn. Soms zullen ze geweld tegen (Israëlische) Joden vergoelijken en de vernietiging van de staat Israël bepleiten. Dit zijn de uiterste polen in de discussie rondom het Israëlisch-Palestijns conflict. Scholieren kunnen de gehele bandbreedte van meningen laten zien.

Stappen

Als eerste stap kun je zo kort en zo feitelijk mogelijk benoemen wat er aan de hand is. TerInfo raadt aan daarvoor expliciet aan te sluiten bij officiële standpunten van de internationale gemeenschap, de VN, de EU en de Nederlandse regering, en deze ook als zodanig te benoemen. Die standpunten vormen immers het speelveld. Niet wij, of de leerlingen, maar de officiële gemeenschap (van nationale en internationale overheden) bepaalt wat juridisch gezien terrorisme of oorlog is. De tweede stap is om aan te geven dat dit weliswaar de officiële standpunten zijn, maar dat er daarnaast uiteenlopende meningen, gevoelens en inschattingen van de context denkbaar zijn, en dat de zaken altijd kunnen veranderen. Deze twee stappen zijn belangrijk, want het is zaak dat leerlingen gewezen worden op de rechtsstatelijke context en dat we leerlingen niet onbewust in een grens- of wetoverschrijdend discours alleen laten.

De derde stap is dat je moet bedenken hoe je in het licht van bovenstaande kaders, die nu gelden en er zijn, met leerlingen in gesprek komt. Als het bekend is dat (een aantal) leerlingen sterke meningen hebben over het conflict, is het belangrijk om te overwegen of het conflict überhaupt wel in de klas moet worden besproken. Dit hangt vooral af van de vraag of het mogelijk is om een veilige sfeer te creëren in de klas, waarin leerlingen hun meningen kunnen delen zonder dat dit al te heftige reacties oproept bij andere leerlingen. De leerlingen hoeven het niet met elkaar eens te zijn over het conflict, maar ze moeten wel respect hebben voor elkaars meningen en anderen niet beledigen of discrimineren. Wees je als docent ook bewust van de grenzen van multiperspectiviteit in een rechtsstaat. Het steunen van een terroristische organisatie (werven, rekruteren, trainen, financieren, aanzetten tot haat of geweld) kan in sommige gevallen zelfs strafrechtelijke gevolgen hebben voor de jongere (zie dit voorbeeld en deze uitspraak uit 2017). Maar ook buiten het strafrechtelijke domein kunnen radicale uitspraken tot schorsing leiden. Het is dan ook belangrijk dat docenten hier leerlingen van bewust maken.

Soms is het verstandig het conflict eerst iets te laten 'afkoelen' voor dat je het bespreekt in de klas. Als je onzeker voelt als docent, kun je de les eerst met een andere docent bespreken of schoolbreed afstemmen welke docenten de aanval bespreken en hiervoor de meeste expertise in huis hebben.

Sommige leerlingen zullen sterk emotioneel betrokken zijn bij het onderwerp. Het is belangrijk daar ruimte voor te geven, zonder dat het ten koste gaat van anderen.

NB:

1. Wees realistisch, en let op je woordkeuze

Wees realistisch. Begin altijd door heel kort te wijzen op wat officieel de standpunten zijn. Leerlingen moeten dat weten, want dat zijn de rechtsstatelijke en internationaalrechtelijke kaders en die scheppen feiten, of we dat willen of niet. Als leiders als Netanyahu of Biden zeggen dat er sprake is van een oorlog, dan heeft dat betekenis volgens het internationaal recht en scheidt dat nieuwe regels. Onder die regels is er bijvoorbeeld ruimte om te mogen bombarderen. Leerlingen moeten begrijpen dat dat de realiteit is en dat dit geen kwestie is van meningen. Maar daarna moet er vrijwel meteen ruimte zijn voor verdere reflectie op de situatie, en voor het formuleren van eigen standpunten en meningen.

De woorden die je gebruikt zeggen indirect al veel over je eigen standpunt in het conflict. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het gebruik van ofwel 'Palestijnse gebieden' of 'Palestina'. Daarom is het van belang dat je je bewust wordt van je eigen standpunt en het mogelijk effect van je woordkeuze voordat je het conflict bespreekt. De EU spreekt over 'Palestijnse gebieden' of 'Palestijnse Autoriteit', erkent Israël als staat en ziet Hamas als terroristische organisatie. Nederland ziet de militaire acties van Israël niet als (staats)terreur. Wel beschouwt Nederland de Israëlische nederzettingen in de Palestijnse gebieden als illegaal.

2. Heb feitenkennis paraat

Het Israëliisch-Palestijns conflict is een enorm complex geheel en lastig om in één les samen te vatten. Belangrijk is dat dit conflict niet wordt versimpeld. Zo zijn bijvoorbeeld niet alle Palestijnen en Arabieren moslim en niet alle Israëliërs joods.

En ook is het niet altijd oorlog, maar zijn er ook diverse periodes van tijdelijke vrede geweest, en van tijdelijk succesvolle vredesonderhandelingen. Wijs ook op dit soort hoopvolle en feitelijke gebeurtenissen.